

San Martino a Mensola

Szorongva álldogáltam 1980 októberében a firenzei pályaudvar mellett. A ritkán járó 10-es buszra várakoztam, amely Settignano felé tart. Amíg a busz megérkezett, elgyönyörködtem a pályaudvar keleti oldalán, az egykori királyi váróterem előtt álló szökőkútban, amelyet egy ötletes művész – egy kiállítás időtartamára – vérszökőkúttá alakított. A vérvörösen csobogó folyadék megtöltötte a medencét és a hajszálcsovesség révén a medencébe lógatott hosszú, fehér zászlót is. Jó beköszöntője volt a „Humanizmus és embertelenség a XX. század művészetében” című kiállításához, márcsak azért is, mert a teret, ahol a szökőkút áll, Mussolini idején képezték ki és az abessziniai háború egy csatája emlékére Piazza Adua-nak nevezték el.

Szorogásom még csak fokozódott, mikor felültem a buszra. Hiszen a Villa i Tatti-ba indultam, a Harvard Egyetem firenzei reneszánszkutató intézetébe, hogy elkezdjem egyéves ösztöndíjas munkámat. Lakásom ellenben még nem volt és nagyon szívemre vettem Klaniczay Tibor figyelmeztetését: igyekezzem a városban lakni, ne tegyek úgy, mint az amerikai ösztöndíjasok, akik kint laknak a Villa környékén, benn a toszkán tájban, de távol Firenzétől.

A busz elhagyta a dómot, el a San Marcot, majd a botanikus kert mellett elhaladva (a La Pira-ról, Firenze hajdani polgármesteréről és a szerviták történetének tudós krónikásáról elnevezett utcában) keresztezte az arezoi vasútvonalat és eljutott a hajdani vámvonalig. Egy századeleji utazó, Edward Hutton, aki a legbájosabb könyvet írta a Firenze-környéki dombokról, még felháborodott gúnyral ecseteli, hogyan dézsmálták meg e vámvonalnál a csendőrök a dombok paraszti lakóinak nyomorúságos gyümölcsöskosarait. Ma már semmi sem emlékeztet a hajdani városvégre, az Affrico patakot is lefedték, ízléses, két-három emeletes házak foglalják keretbe a néhány megmaradt XVIII. századi kertet és villát és ahogyan az út a dombok felé kezd emelkedni, egyre több uszoda bújik meg a fák sűrűjében. Majd a busz befut a Firenze XIV. kerületéhez tartozó Ponte a Mensola falucska főutcájára; nekem itt kellett leszállnom, a busz pedig meredek szerpentinre tovább kapaszkodott Settignanoba. A buszmegálló mellett a helyi kommunista pártszervezet kocsmá- és kugliterme állott: Ponte a Mensola minden lakója – mint később kiderült – a kommunistákra szokott szavazni, ezért a kerítésekre is többnyire sarló-kalapácsos emblémákat festettek; nem úgy, mint Settignanoban, ahol a helyi fasiszta érzelmű ifjak fekete festékekkel vagy a fasiszta párt, az MSI betűit pingálják fel (akár a kastélyok falára is), vagy a kommunista embléma fölé sikerítenek egy-egy bitófát.

Átmentem a Mensola patak hídján és fölfele kezdtem kapaszkodni. Előbb egy szabályos parasztgazdaságot láttam balkézről, japán tyúkokkal, kukoricával, olajfa-ültetvényvel, traktorral, valamint a gazda sógora által vezetett vadászkocsmával, ahol egyszer Szent József napján ebédeltem, később soha, mert a tulaj, Osvaldo, a sűrűn elnyert gasztronómiai versenyek trófeáit szereti a vendégekkel megfizettetni. A patak meglehetősen tisztán csobogott; felsőbb szakaszán már szennyezték, de a sűrű följelentéseknek volt hatása és egy ideig ismét kristálytisztává változott. Az út egyszerre kettéágazott: a sarkon márványtábla hirdette, hogy „Ezen a környéken született, élt és tartózkodott Desiderio Da Settignano, Bernardo és Antonio Rossellino, Luca Fancelli, Meo Del Caprina, Simone

Mosca, Michelangelo, a Tours-i Juste-testvérek, Niccolò Tommaseo, Gabriele D'Annunzio, Elenora Duse." Ez még nem volt elég, mert mellette egy másik táblán ez állt: „A környező dombokon, melyeket Giovanni Boccaccio művészete ünnepe, barátságos vendégszeretetet élveztek és ihletet merítettek Leight Hunt, Charles Armitage Brown, Janet Ross, Lohn Addignton Symonds, Edward Hutton, Mark Twain, Frederich H. Trench, Bernard Bernson.” Nézttem, olvastam és már nem akartam annyira Firenze belterületén lakni.

Ebben a jámbor szándékban segítségemre sietett az, hogy Firenze akkortájt Olaszország negyedik legdrágább városa volt. Ezért azután nem is találtam elfogadható árú lakást sehol. Meg-megújuló kísérleteimet látva, a Tatti titkárnője megszánt és megkérdezte, hogy nem akarok-e esetleg a San Martinoban lakni? Mikor azután megmutatta a San Martino a Mensola templom mellett fekvő hajdani kolostor lakótornyának második emeletét, habozás nélkül elfogadtam. Ez a lakás ugyanis nem csupán Fancellinek, a múlt századi firenzei építésznek felelt meg, akinek emlékét ma is emléktábla hirdeti a házon, hanem főleg Skóciai Szent Andrásnak is, aki a tornyot a IX. században építette. (Az ő emléktáblája az elvadult, hatalmas kert felől látható a tornyon.)

A koraközépkorban Nagy Skóciának, Magna Scotia-nak hívták Írországot. Ezért kapta az Írországból Szent Donát társaságában idevándorolt diakónus a Skóciai Szent András nevet. 816 körül Fiesoleból püspöke, Szent Donát társaságában lesétált a Mensola patak fölött emelkedő kis dombra, és észrevette, hogy a dúsan növvő túskebokrok egy templomocska romját fonják körül. Engedélyt kért és kapott a püspöktől, hogy a templomocskát helyreállítsa. A rendbehozott templomot Szent Márton tiszteletére szentelte fel és mellette monostort építtetett. Összegyűjtötte a környék remetéit és a monostorban élt velük Szent Benedek regulái szerint.

Giuseppe Maria Brocchi, apostoli protonotárius és a Firenzei és Etruszk Akadémia tagja 1752-ben megírta a firenzei szentek és boldogok életrajzát. A második kötetben, ahol azokat a szenteket és boldogokat tárgyalja, akiknek ereklyéit és képeit időtlen idők óta vallásos tiszteletben részesíti a nép, noha nem szerepelnek a római mártirologiumban, megtaláljuk Skóciai Szent András életrajzát is. Elregéli, hogy a szent együtt érkezett Szent Donáttal Fiesole főterére, ahol a klérus és a nép éppen azért gyűlt össze, hogy új püspököt válasszon a pár napja elhunyt régi helyébe. Egyszerre csak váratlanul megszólalt a város összes harangja és magától felgyulladtak a templom lámpásai; a csodás jeltől megilletődött tömeg pedig égi hangot hallott: Emeljétek pásztorrá a skót Donátot, aki éppen most jön. Később, a San Martino rendbehozatala után, Szent András még el látta püspöke mellett az archidiakónusi teendőket, de többnyire már a kolostorban tartózkodott. Mikor halálát érezte közeledni, lázas betegként összehívatta a szerzeteseket, intette őket, hogy kitartóan maradjanak meg a jócselekedetek útján és őrizzék meg szigorú ragaszkodással a szerzetesi előírásokat. Egy vágya volt még csak: bárcsak láthatná nővérét, akit írországi gyermekkorától nem látott. És ekkor csoda történt: egy angyal hirtelen odahozta Brigittát, akit egyenesen az asztaltól ragadott el, amint éppen halat evett. Szent András halát adott a különös kegyért Istennek, elbúcsúzott nővérétől és szerzeteseitől és nemsokára – a hagyomány szerint 860 körül, augusztus 22-én – elhunyt, követve pár nappal korábban elhunyt hú barátját, Szent Donátot. Brigitta egy környékbéli barlangban remetéskedett és szintén a szentség hírében hunyt el.

Jó egy hete már a toronyban laktam, mikor egyik éjjel kiestem az ágyból. Olyan éktelenül harangoztak ugyanis, a harangokat félrevertve, hogy gyakorlati leckét vettem abból, milyen jó vezetője a hangnak a középkori fal. A harangtorony lehetett vagy 8–10 méterre légvonalban, de úgy éreztem, hogy közvetle-

nül a fülem mellett húzták. Azt hittem, hogy legalábbis ég a ház, de semmi gyanúsat nem tapasztaltam. A másnap reggeli újságokból tudtam meg, hogy az Arno ismét kiáradt, csak fél centi választotta el a gát koronáját, s az egész városban félreverték a harangokat. Igaz, hogy a mintegy 100 m magasan fekvő San Martinot nem fenyegette az ár, de a kötelesség, az kötelesség – mint Monsignor Ráspini, a plébános és a templom történetírója valamivel később kifejtette –, mert igaz, hogy a templom a Fiesole-i egyházmegyéhez tartozik, de még éppen Firenze közigazgatási területén fekszik, tehát neki kötelessége volt harangozni. Ha már így összebarátkoztunk, megkockáztattam azt a megjegyzést, hogy a toronyban majd meg lehet fagyni, mert éjszaka kikapcsolják a fűtést. Erre ő azt mondta, hogy fázzam csak nyugodtan, mert ezt mint magyar megérdemlem. Értetlen arcot vághattam, mert hozzáfűzte, hogy: „hiszen a maguk királya, Attila rombolta le ezt a templomot, melyet romjaiból végül is Szent András épített újjá”. Hiába mondtam, hogy Attila sosem járt Firenze környékén, annál inkább Totila, a keleti gótok királya, ő csak azt válaszolta erre, hogy az mindegy. (Igaz, hogy már Boccaccio is harcolt Attila és Totila összetévesztése ellen, de hát egy firenzeinek ami barbár, az barbár.)

Sokszor jártam a templomban. Jelenlegi formájában – melyet a nemrég végrehajtott restaurálás eredeti szépségében állított helyre – a XIV. század tiszta toszkán építészeti-ideálját mutatja. Kis oszlopcsarnokból léphetünk a főkapuhoz, melyet nemes, pietra serena-ba faragott architráv koronáz, rajta három címer: a firenzei bencés monostoré, a Badia Fiorentina-é, és két környékbeli nemes családé, akik támogatták a templomot, illetve a monostort. A templom három apszisú, három hajóra osztja négy félköríves, ión oszloprendben elhelyezett félköríves árkád. Nem sok emlékeztet arra a hajdani ókeresztény templomra, amelyet csak a restaurálásnál végzett ásítás tárt fel, sőt a koraromán, Szent András által emelt templom elrendezéséből is csak az apszisok maradtak meg. Balról jobbra haladva, az első oldalkápolnát Assisi Szent Ferencnek ajánlották. Korinthuszi oszlopok tartják a nemes, félköríves fülke mennyezetét, melyet 1477-ben Neri di Bicci gyönyörű oltárképével ékesítettek. A kép a Madonnát ábrázolja, aki gyermekét ölében tartja, a Jézuska egy fecskét simogat, a trón jobboldalán Assisi Szent Ferenc és Keresztelő Szent János, a trón baloldalán Mária Magdolna és Szent Klára állanak. A lunettában még kivehetők egy freskó maradványai, amely Szent Ferenc stigmatizációját ábrázolja. A baloldali apszisban van az Angyali Üdvözlés kápolnája, benne Beato Angelico egy tanítványának festménye: Gábriel köszönti a Szent Szűzet, a félig nyitott oszlopcsarnok háttérében kert nyílik,

ahová egy kardos angyal kiűzi éppen Ádámot és Évát. Az Ősbűn után Isten rögtön megígérte a megváltást: ezt szimbolizálja a festő azzal, hogy a kardos angyal feje fölül fényugarakban röpül Mária felé a Szentlelket jelképező galamb.

A.IX. században ez előtt az oltár előtt temették el Szent Andrást. Később azonban a sírhelyet jelző kőlap felirata elmosódott és századokig nem találták az alapító holttestét. A legenda szerint 1285-ben történt a szent maradványok föllelése. Ebben az időben már régen bencés apácák lakták a monostort, akik nem tartották be a fegyelmet és meglehetősen laza életet folytattak. Többek között összejártak egy szintén környékbeli laza erkölcsű nemes hölgygel, aki hirtelen elhalálozott. El is temették a templomban. Történt ezután, hogy egy éjjel megjelent Szent András az apácákat gyóntató papnak és rosszállását fejezte ki, hogy éppen egy hirhedett nőszemélyt temettek rá. A pap nem vette komolyan az álmot, mire a szent ismét megjelent és most már fenyegetően követelte, hogy távolítsák el róla a nőt. Ez sem használt, mire a szent álmában jól összevissza verte a papot, aki rémülten a templomba szaladt, az apácákkal együtt imádkozott Szent András közbenjárásáért és kibontotta a friss sírt. A nő alatt meg is találták a régóta keresett szent ereklyéket, és erre a pap sebei csodás módon be is gyógyultak. A szentet ünnepélyesen újra eltemették egy díszes, festett fa-sarkofágban; később az oltár elé temették a sarkofágot, mely a legenda jeleneteit ábrázolja, a főoltártól balra nyíló kis múzeumban csodálhatjuk meg.

A főoltárt a Tatti – korábbi névváltozatban Zati – család egy tagja, Amerigo Giuliano Zati állíttatta 1391-ben. Csak találgathatjuk, miért látta jónak a donátor családja, hogy a fiúnak egyik nevéül az Amerigót, azaz az Imrét adják. Ezzel viszont Szent Imre be is vonult a San Martino templomába, mint a donator védőszentje. Tamássyné Wolf Rozina 1930-ban fedezte fel az oltárképen az árpádházi szűz szent királyfi alakját. Történetesen éppen akkor volt a Szent Imre-év kezdete. „Az ősrégi eredetű templom apszisában találtuk az 1391-ben keletkezett, gazdag, friss színekben pompázó triptichont, melynek középső szárnyán Szűz Máriát a gyermek Jézussal ábrázolta az Orcagna iskolájából kikerült művész. Tőle balra áll Szent Julián, jobbra pedig Szent Imre, mint a felírás mondja: „Sancto Amerigho d’Ungheria . . . Szent Imre barnászöld ruha felett vörös, hermelinnel szegett, csukott köpenyt és vörös kalapot visel. Jobbjában liliomszálat, szokásos attributumát, a szüzesség jelképét tartja, baljával pedig rövid tört fog. Arcábrázolása nem tartozik a megszokott típusok közé. Fáradt nézésű, aszkéta arc, kis kecskeszakállal, hegyes bajusszal. Hogy a megrendelőnek voltak-e magyar kapcsolatai, amelyek megmagyarázhatnák a különben ritka Imre név használatát, azt nem sikerült megállapítani. Kétségtelen, hogy a legendáját ismerték Itáliában és ennek alapján alkotta meg a művészi fantázia alakját. A szent magyar jellegét elsősorban arctípusával hangsúlyozza, mely a predellaképen egészen határozott tatár vonásokat mutat.” A predellakép különben azt beszéli el, hogy Szent Imre éjszakánként feleségével hogyan imádkozott a feszület előtt, miközben Szent István az ajtórésen betekintve nézi. (A legenda két mozzanatából összevont jelenetnek különben ez az egyetlen képzőművészeti ábrázolása.) Vargha Damján, a San Martino oltárképe kapcsán meg is kockáztatta azt a feltevést, hogy Szent Imre nem halhatott meg egészen ifjúként, hiszen már a XIII. századi cisztercita Albericus „vir”-nek azaz, „férfi”-nek nevezi és ez a kor szokásai szerint 30–31 éves férfúra illik. Elképzelhető, hogy a hagyománynak ezt az ágát – amelyet az Érdy-kódex is megerősíteni látszik – vette figyelembe a festő.

Brocchi atya még látott a szenteltvíztartón, amely a főoltártól jobbra áll, egy elmosódott felírást: „Help, help, Ghod!” Az angol szavakat szerinte valószínűleg azok az angol zsoldosok véshették a kőbe, akik Giovanni Acuto, azaz John Hawkwood vezetésével szállták meg egykoron a Fiesole alatti dombokat. Ez a feltétele-

zés további magyar kapcsolatokat villantott fel hun agyam előtt. Hiszen a híres angol zsoldosvezér (akit a firenzei dómban temettek el és akinek síremlékét nem kisebb művész alkotta, mint Paolo Uccello) 1364-ben harcolt a firenzeiek ellen, mint a pisaiak zsoldjában álló angol és német katonák egyik vezére. Ekkor azonban egyik alvezére nem más volt, mint Toldi Miklós. Filippo Villani krónikája beszéli el, hogy 1364 április végén zsoldosok szállták meg a dombvidéket le egészen az Arno partján fekvő Rovezzanoig. Márpedig Toldi – mint Mályusz Elemér tanulmányából tudjuk – Mortimer főkapitány helyettese és végső soron Hawwood beosztottja, aki még a következő év januárjában is Itáliában vitézkedik. Nagyon is könnyen elképzelhető, hogy angol lovagtársaival együtt elment a brit szigetekről származott szent sírjához; Toldit talán még a templom védőszentje, Szent Márton is vonzhatta, aki Savaria-i származása szerint még magyar szentnek is számított. A Szent Imre személyéhez fűződő névválasztás is egészen biztos Nagy Lajos itáliai szereplésével függhet össze. Hiszen még a második nápolyi hadjárat után is évekig több tízezer magyar katona harcolt Itáliában különböző városok, illetve elsősorban a pápai állam kormányzója, Albornoz bíboros szolgálatában.

Egyik ablakomból egy meredek dombon álló kastélyra láttam. Jelenleg fiúárvaház, szerzetesek igazgatják. Hajdanában ez volt a Poggio Gherardo kastély, ahol Boccaccio Dekameronjának első három napja játszódik. Legalábbis a legtöbb irodalomtörténész ide helyezi a cselekményt, mivel a század eleje óta tudjuk, hogy Boccaccio a San Martinotól mintegy fél kilométerre fekvő falucska, Carbignano egyik házában gyermekeskedett. A „Casa di Boccaccio” ma is áll, noha freskóiból már alig látható valami. A gazdag certaldoi kereskedő és a fiatalon meghalt francia özvegyasszony gyermeke a San Martino templom előtti tereken hallgathatta a környékbeli dalnokok, a „giullari” produkcióit; többek között nyilván a környék legendáiról is. Legalábbis erről tanúskodik a Fiesolei Nimfáéneke, amely Végh György fordításában magyarul is olvasható. Egyes kutatók még azt is föltételezték, hogy az ovidizáló átváltozások mitológikus köntöse mögött az ifjú Boccaccio és a monostor egy fiatal apácájának tragikus végű szerelme rejtezik. Mindenesetre a költemény örökre halhatatlanítja e páratlan szépségű völgy helyeit, melyek báján sok csorba azóta sem esett, hacsak egy elektromos távvezeték nem számítunk. A templom előtt ma is ifjú dalnokok csoportosulnak, főleg éjszaka; de kábítószer-ihlette gitárzenéjüket nehezebben tudtam megszokni, mint a torony hűséges kutyájának, Ulisse-nak holdravnítását.

Még egyszer sikerült visszatérnem a Mensola völgyébe. 1983-ban a Tatti vendégházában, a szomszéd hegyoldalban elterülő Villinoban laktam rövid ideig. Kis csermely völgyében kellett fölfelé kapaszkodnom, olajfa-ültetvények között, a rózsákkal övezett házikóig. A teraszról láthattam San Martino tornyát. Látom azóta is, hacsak emlékbem is. Este Ady szentjánosbogarainak utódai világítottak:

*„Szent-János-bogarak a kertben,
Emlékek elmúlt nyarakon,
Flórenc nyarán . . .”*

Irodalom:

- Giuseppe Raspini: San Martino a Mensola, Firenze, 1977.
Edward Hutton: Country Walks about Florence, London, 1908.
Giuseppe Maria Brocchi: Vite de' santi e Beati Fiorentini, Firenze, 1752
Wolf Rózsi: Szent Imre a képzőművészetben, Bp. 1930.
Vargha Damján: Problemi relativi a Sant' Emerico. Roma, 1933.
Mályusz Elemér: Toldi Miklós Olaszországban. It. 1924. 17–28. 1.